

حسن‌الرضا

محمد عبدالعنان

صحنه‌های تکان‌دهنده
در تاریخ اسلام

آیت‌الله علی دوانی

www.ketab.ir

موسسه انتشارات بعثت

تهران - بهار ۱۳۹۴

سرشناسه : عنان، محمد عبدالله، ۱۸۹۶ - م.
 Inan, Muhammad AbdAllah
 عنوان قراردادى : مواقف حاسمة فى تاريخ الاسلام .فارسی
 عنوان و نام : صحنه‌های تکان دهنده در تاریخ اسلام/محمد
 پدیدآور : عبدالله عنان ؛ [ترجمه] علی دوانی.
 مشخصات نشر : تهران : بعثت ، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری : ۳۹۸ص.
 شابک : 978-600-7084-67-0

وضعیت فهرست‌نویسی : فیا
 موضوع : اسلام -- اروپا -- تاریخ
 موضوع : فتوحات اسلامی -- اروپا
 موضوع : اسلام و مسیحیت -- تاریخ
 شناسه افزوده : دوانی، علی، ۱۳۰۸ - ۱۳۸۵، مترجم
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۳ ۸۰۱۴م۹ع/۱۷BP
 رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۹۱۶۴
 شماره ثبت‌نام ملی : ۳۷۴۹۲۰۳

چاپ و انتشارات بعثت
 بنیان‌گذار: مرحوم استاد فخرالدین حجازی
 تاسیس: ۱۳۴۷ / پروانه نشر: ۶۵۴ / شماره ثبت شرکت‌ها: ۳۳۷۱
 عضو رسمی اتحادیه ناشران و کتاب‌فروشان تهران و انجمن فرهنگی ناشران کتاب دانشگاهی

صحنه‌های تکان دهنده در تاریخ اسلام

محمد عبدالله عنان

آیت‌اله علی دوانی

ناظر چاپ و امور فنی: محسن عقیقی

چاپ و صحافی: بعثت / بها: ۲۴۰/۰۰۰ ریال

نوبت چاپ: اول / تاریخ انتشار: بهار ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰ نسخه / تعداد صفحات: ۳۹۸ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۸۴-۶۷-۰ ISBN: 978-600-7084-67-0

نشانی دفتر مرکزی: تهران - خ انقلاب، خ ۱۶ آذر، شماره ۳۶، ساختمان بعثت

کدپستی: ۵۴۴۹۳-۱۴۱۷۹، تلفن: ۶۶۴۱۹۸۹۹-۶۶۹۶۶۶۸۶، دورنگار: ۶۶۴۹۸۴۶۵

این اثر مشتمل بر قانون حمایت بر امان و معنایان و هنرمندان مصوب ۱۳۷۸ و قانون ترجمه تکثیر کتب و سربازات و آثار صوتی نشر، بعثت و با مصوب ۱۳۵۱ است و کلیه حقوق چاپ و نشر و بعثت و تکثیر بهر صورت از اعم از ذخیره و الهادی و با جزوه و آگهی، محفوظ و مخصوص ناشر است و هرگونه کپی‌برداری و نقل مطالب بی‌تسام یا قسمتی از این اثر بدون اجازه ناشر بزرگدقتی دارد.

www.besatpub.com

m_meighani@hotmail.com

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه مترجم

«صحنه‌های تکان دهنده در تاریخ اسلام» نامی است که من به کتاب پر ارج نویسنده بزرگ مصری محمد عبدالله عنان بنام «مواقف حاسمه فی تاریخ الاسلام» داده‌ام. چنانکه ملاحظه میکنید، ممکن بود اسم کتاب را به «نقاط حساس در تاریخ اسلام» یا «هنگامه‌هایی قاطع در تاریخ اسلام» ترجمه کنم، ولی نظر به موضوعات مهیج و تکان دهنده کتاب نقل معنی نمودیم و به این اسم موسوم کردیم.

مؤلف این کتاب که در میان نویسندگان بزرگ اسلامی یکی از اساتید فن بشمار میرود، با مطالعات وسیع و مشاهدات عینی خود در قلمرو اسلامی و دیار غرب، کتابها و آثار ذیقیمتی به وجود آورده است.

بنظر این جانب «محمد عبدالله عنان» پس از شکیب ارسلان در تاریخ اسلام قسمتی که مربوط به غرب و علل و عوامل سیاسی و نظامی و اقتصادی و انحطاط و سقوط مسلمین آن دیار است نظیر ندارد.

«شکیب ارسلان» نویسنده بزرگ اسلامی عرب زبان برای بازدید مناطقی که تاریخ اسلامی و اروپائی میگوید، اسلام به آنجا رسوخ کرده است به جنوب فرانسه

وسویس و اسپانیا و شمال ایتالیا و جزائر دریای مدیترانه «سیسیل» و «کرت» و غیره سفر کرده و همه نقاطی را که توسط مسلمانان فتح شده بود، به تفصیل شرح و بسط داده و نتیجه کلیه مطالعات و مشاهدات خود را در سه جلد کتاب بزرگ در تاریخ اندلس بنام «الحلل المسندسیه فی تاریخ الاندلسیه» و یک جلد کتاب بی نظیر بنام «تاریخ فتوحات اسلامی» به رشته تحریر آورده است. پس از او نامی ترین دانشمندی که به این کار پرداخت و راه او را دنبال کرد مؤلف این کتاب «محمد عبدالله عنان» بود که تمام آن قلمرو اروپائی را نقطه به نقطه گشته و مانند همکار سابق خود آثار ارجداری منتشر ساخته است، که از جمله همین کتاب پرمایه اوست که به ترجمه آن توفیق یافته ایم.

کتاب دیگر وی بنام «تاریخ تمدن اسلامی در اسپانیا و پرتغال» نیز بوسیله نویسنده ترجمه شده و بیاری خداوند متعال عنقریب منتشر میشود.

او در کتابهای «تاریخ اندلس» و «آثار تمدن اسلامی در اسپانیا و پرتغال» و «دولت اسلام در اندلس» داد سخن داده و مطالب پرارزشی که اغلب خود از نزدیک، آثار بازمانده و خرابه‌های آنرا دیده باعکس و شرح و تفصیل برای ما بجای گذاشته است.

مترجم این کتاب پس از ترجمه و انتشار کتاب «تاریخ فتوحات اسلامی در اروپا - فرانسه، سویس، ایتالیا و جزائر دریای مدیترانه» تألیف شکیب ارسلان که بقول مؤلف نخستین اثری است که در این خصوص منتشر میشود، و سرشار از مطالب تازه و ارزنده است، درصدد برآمد با ترجمه کتاب «مواقف حاسمه» محمد عبدالله عنان و کتاب دیگر او «تاریخ تمدن اسلامی در اسپانیا و پرتغال» یک دوره کامل از سیر اسلام در اروپای غربی و صحنه‌های مهم و تکان دهنده تاریخ اسلام را که مطالعه آنها برای عموم فارسی زبانان بخصوص نسل جوان لازم و ضروری است در اختیار خوانندگان محترم بگذارد.

مطالعه این کتابها مارا از نو با تمدن درخشان و تعالیم حکیمانه و جهان پسند اسلام آشنا میسازد. بطور که می توانیم با دیدی وسیع، علل رشوخ اسلام را در اکناف

جهان بالاخص ممالك مسیحی نشین و قلمرو پیروان کلیسا و انجیل و نحوه برخورد مسلمین با عموم بیگانگان و امتیاز تعالیم اسلامی نسبت به سایر ادیان و آداب و رسوم اقوام و ملل را مورد مطالعه و بررسی قرار دهیم .

البته در این صحنه ها گاهی به نقاطی بر می خوریم که با صریح تعالیم اسلامی مبیانت دارد و با عده ای از خلفا و امرا و سران مسلمان آشنا می شویم که اعمالی ضد انسانی و دور از رحم و مروت اسلامی داشته اند که همه به حساب حکومت های خود کامه می رود ، و فرسنگها دور از حریم اسلام و مسلمانی است ، ولو آنها آن اعمال را بنام اسلام و مسلمانی مرتکب میشدند .

علت این بود که اسلام برای اکثر این زمامداران وسیله بود نه هدف . وسیله برای رسیدن بمقام و حکومت بر مسلمین ، یعنی همان روشی را که خلفای بنی امیه در دمشق داشتند و خلفای عباسی و اموی اندلس تعقیب نمودند . این خلفا و امرا و زمامداران مسلمان نما در عین اینکه نماز می گزاردند و مسجد می ساختند و از قرآن و احکام دینی دم میزدند ، شراب هم می خوردند ، قمار هم می باختند ، و اعمال نامشروع دیگر هم مرتکب میشدند .

همین دوری از هدف عالی اسلام و فرورفتن در امور پست مادی موجب ضعف و انحطاط و سرانجام سقوط آنان شد . از اروپا عقب نشستند ، و در آسیا تجزیه گشتند . کاریجائی رسید که تمدن عظیم اسلامی و تعالیم حیات بخش قرآنی که همچون مشعلی فروزان میرفت افق ظلمانی سراسر اروپا را روشن سازد ، و در همه جا پیشرو و پشاهنگ دیگران باشد ، از جهش و جنبش باز ایستاد ، و یکبار چگی قلمرو آن بصورت دولت ها و امیر نشین های پراکنده و اعضاء متلاشی کالبدی در آمد .

پیشرفت سریع اسلام در عالم قدیم که دو امپراطوری ایران و روم را بهزانو در آورد و در برابر خود خاضع نمود ، مولود سادگی و روح فداکاری و اتحاد و اتفاق مسلمانان نخستین بود که بهرجا میرفتند ، ایمان و تقوا و رأفت و مهربانی و برادری و برابری را با خود بهار مغان میبردند .

ولی همین مردم ساده و مؤمن و فداکار همینکه دل به تجملات و تشریفات دنیا بستند، و دین را وسیله پیشرفت مقاصد دنیوی قرار دادند، وحدت و برادری و اتحاد و هم آهنگی آنها از هم گسست و به طرز زندگی جاهلیت نخستین باز گشت.

آدم کشی و خون ریزی، برده گرفتن و جمع مال و کسب غنائم تنها هدف آنها در برهه انداختن جنگها و لشکر کشی ها بود. جهاد در راه دین و توسعه قلمرو اسلامی و آشنا ساختن مردم ممالک فتح شده به تعالیم اسلام فراموش شد و بطور خلاصه حکومت اسلامی بصورتی درآمد که در همه جای دنیا معمول و متداول بود، و فقط اسمی از اسلام و رسمی از مسلمانی داشت! چنانکه وضع دولت بزرگ عثمانی ترکیه از آغاز پیدایش تاهنگام سقوط چنین بود، و خلفای اموی اندلس نیز همین روش را تعقیب میکردند. همین جهت نیز اسلام که به همراه آنها به اروپای غربی و شرقی رفت با خود آنها و جانشینان اینان باز گشت، و بازوال آنان هم از میان رفت.

ولی اسلامی که به ایران و مصر و عراق و شام آمد چون بوسیله مجاهدین نخستین و بانگیزه دینی و گسترش تعالیم اسلام و آزادی سایر ملت ها، به آن نواحی رفت، باقی ماند و تاکنون هم باقی است.

در این کتاب بخشی کوچک بنام «الفروسة فی العصور الوسطی» است که چون مربوط به تاریخ اسلام نیست، و مطالب مهمی هم نبود، از ترجمه آن خودداری کردیم.

بخشی دیگر راجع به «مهدویت در اسلام» دارد که مؤلف مانند دیگر متعصبان اهل تسنن به سختی به این مسئله ناخته است و عقیده شیعه را نسبت به مهدی موعود که کتب خود اهل تسنن سرشار از اخبار آن است تخطئه کرده است. چون همه آن مطالب واهی و دور از حقیقت است از ترجمه آن خودداری نمودیم.

دو بخش دیگر راجع به «مار کوپولو» جهانگرد معروف و نیز «ابن بطوطه»

۱- اشاره به مطلب او و پاسخ وی و همفکران او را ما در کتاب «موعودی که جهان در انتظار اوست» داده ایم. مترجم.

جهانگردنامی مسلمان شرحی نگاشته که هر دور در کتاب دیگرمان «جهانگردی و جهان گردان نامی» آورده ایم. زیرا چندان با موضوعات این کتاب تناسب نداشت. برای برخی از فصول کتاب عناوین و تیترهایی قراردادیم تا خوانندگان در مطالعه فصول طولانی آن احساس خستگی ننمایند، و خود عنوان نیز نمایانگر موضوعات مهم هر فصل باشد.

در حدود ۱۳ مقاله این کتاب را در مجله علمی و دینی «درسهای از مکتب اسلام» تحت همین عنوان نگاشتیم و اینک خوشوقتی که همه مطلب کتاب چاپ و در اختیار فارسی زبانان قرار می گیرد.

امید است روزی نیاید که شاهد تجدید مجدد و عظمت اسلام و پیشروی سریع مسلمانان جهان در همه شئون زندگی و گسترش تعالیم حیات بخش دین ابدی خود باشیم.

تهران: علی دوانی

۲۰ - تیرماه ۱۳۵۱ شمسی

مقدمه مؤلف

هنگامیکه سی سال پیش چاپ اول این کتاب منتشر شد، صحنه‌های تکان‌دهنده و تعیین‌کننده سرنوشت شرق و غرب و اسلام و مسیحیت که موضوع این کتاب است، بشکل مخصوص خود آشکار گشته بود.

وقتی در سال ۱۹۳۴ کتاب برای دومین بار منتشر گشت، تصادم شرق و غرب و برخورد اسلام و مسیحیت با شدت هرچه تمامتر به وقوع پیوسته بود، و کتاب با بحث‌ها و تحقیقات جدیدش انعکاس خاصی داشت.

موقعی که چاپ سوم آن در سال ۱۹۵۲ با چهار برخورد تازه از مهمترین رویدادهای قاطع تاریخ اسلام یعنی: جنگ ملازگرد، نبرد منصوره، جنگ عین جالوت و فتح قسطنطنیه توسط ترکان عثمانی، انتشار یافت، اهمیت کتاب به بهترین وجه جلوه کرد.

و امروز نیز بعد از چندین سال و پس از آنکه رسیدگی به کار تحقیق و بررسی پیرامون اندلس (اسپانیای اسلامی) اوقات مرا گرفته بود، چاپ چهارم این کتاب را

۱ - مایه کمال تأسف است که ممالک عربی و اسلامی با همه صدماتی که از اروپائیان دیده‌اند و خاطرات تلخی که از استعمارگری دارند، به استثنای یکی دو کشور، بقیه هنوز آثار استعمار را از خود دور نساخته‌اند. گذشته از آداب و رسوم و شعارهایی که با مظاهر و اشکال مخصوص غربی در این کشورها باقی است، هنوز تاریخ آنها میلادی است و حتی در برخی از این ممالک بجای روز جمعه، یکشنبه تعطیل هفته است! (مترجم)

با افزودن سه صحنه دیگر از برخوردهای قاطع : جنگ باب شریزی ، جنگ حطین ، سرگذشت قصر ، به خوانندگان تقدیم می‌دارم .

در هر يك از این سه صحنه ، کشمکش بین شرق و غرب و اسلام و مسیحیت با خطرناکترین شکل خود ، دیده میشود .

در برخورد اول می‌بینیم چگونه «شارلمانی» پادشاه فرانسه در صدبرآمده بود دولت اسلامی اسپانیا را براندازد ، ولی همچنان نخستین گام را برمی‌دارد .

در صحنه دوم پیروزی درخشان صلاح‌الدین ایوبی بر فرنگیان اروپارامی‌بینیم که منجر به استرداد «بیت المقدس» گردید و به سرنوشت دولت لاتینی و صلیبی برای همیشه خاتمه داد .

در رویداد سوم ، غرب بر استعمار پرتقال پیروز می‌شود . تردید نیست که آثار این حوادث مشهور ، در تعیین سرنوشت دو پایگاه نظامی شرق و غرب ، منظور مارادر نگارش این کتاب بیش از پیش تأیید و تقویت میکند .

منظور اساسی ما از نگارش این کتاب همان است که از نامش پیداست «صحنه‌های تکان‌دهنده در تاریخ اسلام» . اما در سهای تاریخی که می‌توانیم از این صحنه‌ها بیاموزیم در گذشت اعصار و قرون حتی تا زمان ما همچنان زنده مسانده ، هر چند در لباس‌های جدید خود ، دگرگونی یافته است .

از اینرو آنچه در این کتاب می‌خوانید ، مجموعه‌ای از وقایع و حوادث خطیری است که در خلال تاریخ اسلام پدید آمده و در برخورد همیشگی میان شرق و غرب و اسلام و مسیحیت ، به نحو آشکاری تأثیر بخشیده است .

در این رویدادها خواننده می‌بیند که چگونه خاطره جنگ‌های صلیبی ، قرن‌ها محور این کشمکش‌ها بوده ، و هرگاه اسلام خواسته نیرو بگیرد ، چگونه آتش آن شعله ور گشته است ، و چرا تا کنون راهی برای صلح میان این دو قطب نیافته‌اند .

حتی بعد از آنکه خلافت اسلامی (عثمانی‌ها) فکر قدیمی خود را برای تسلط بر غرب و خاضع نمودن مسیحیت در برابر اسلام رها ساخت ، و ملل اسلامی سرگرم توسعه سیاسی قلمرو خود بودند نیز این کشمکش باقی ماند .

حقیقت اینست که اندیشه جنگهای صلیبی هنوز زنده است . و حتی بعد از آنکه قوای اسلام در شرق روبه ضعف نهاد و عمر دولت اسلامی در اندلس پایان رسید، این فکر همچنان در غرب زنده مانده است !

انگیزه بیداری این فکر در ملل مغرب زمین نیز، خطر فتوحات عثمانی بود که تا قلب اروپا رخنه کرد .

هنگامیکه این نیروی جنگنده بعد از تصادم و کشمکش های طولانی ، در برابر غرب روبه افول نهاد، اندیشه جنگهای صلیبی بصورت دیگری در لباس سیاسی جدید درآمد . این لباس همان سیاست استعماری است که بر اساس آن می باید غرب تسلط خود را بر ملل اسلامی و شرقی حفظ کند و مترصد باشد که قیامها و نهضت های اسلامی و شرقی نصبح نگیرد .

بر خورد اسلام و مسیحیت در میدان های جنگ و صلح ، پیوسته موجب جدائی و نزدیکی میان آنها بوده ، و در سرنوشت هر کدام عمیق ترین اثرها را داشته است .

۱- و . ک اسمیت W. C. Smith خاوشناس معروف ، مدیر مرکز اسلامی دانشگاه «مک کیل» کانادا ، این قسمت را از مقدمه کتاب ما «صحنه های تکان دهنده» در کتاب خود بنام «اسلام در تاریخ جدید» آورده و متذکر شده است که آنچه در مقدمات سه چاپ گذشته کتاب ما چه بزبان عربی و چه بزبان انگلیسی آمده است ، نشان می دهد که مؤلف آن (محمد عبدالله عنان) همچنان بر سر عقیده خود راجع به دشمنی غرب نسبت به شرق پابرجاست .

سپس میگوید : «ما نیز این مؤلف شرقی را در صحت استنتاج خود تأیید می کنیم . ما هم تاکنون با ایمان عمیق نظریه خود را در این خصوص (که حوادث تاریخی هم کاملاً آنرا تأیید میکنند) یعنی سیاست استعماری جدید بجای جبهه استعماری قدیم ، همچنان حفظ کرده ایم و بر این عقیده هستیم . آری غرب همچنان بر سر دشمنی قدیمی خود نسبت به شرق باقی است . هر چند این دشمنی امروز شکل دیگری بخود گرفته ، و در پشت پرده های سیاست استعماری یا یست و بندهای غربی در درون سازمان های بزرگ بین المللی بخصوص «سازمان ملل» - و پشتیبانی دولتهای غربی از تجاوز صهیونیست جهانی ، در اغتصاب فلسطین و سایر مظاهر آن ، پنهان گشته است !

در میدان جنگ ، فتح و شکست یکی از دو طرف ، نتایجی به‌همراه دارد که گاهی نسبت به طرف مقابل تکان‌دهنده و کوبنده است . اما در میدان صلح ، تمدن اسلامی در اثنای قرون وسطی ، در شرق و اسپانیا پرتوافکننده بود ، و تأثیر بسزائی داشت .

ما نیز اندیشه تألیف این کتاب و بیشتر موضوعات آنرا از همین منبع سرشار گرفته‌ایم . به این معنی که مجموعه‌ای از وقایع و صحنه‌های تکان‌دهنده انتخاب نموده و اینک آنرا تقدیم می‌داریم . صحنه‌هایی که بطور آشکار ، خطر آن در سیر شرق و غرب و اسلام و مسیحیت محسوس است .

من به خصوص نسبت به سه مورد از این صحنه‌های قاطع ، اهمیت بیشتری قائل هستم . این سه مورد : محاصره قسطنطنیه ، سرگذشت شهیدان اسلام در خاک فرانسه ، و فتح قسطنطنیه توسط ترکان عثمانی است .

صحنه‌های اول و دوم ، بدون شك بزرگترین حوادث و جنگهای سرنوشته در تاریخ اسلام و مسیحیت است .

زیرا عقب‌گرد اسلام در کنار دیوارهای قسطنطنیه ، اسلام را از تصرف اروپا از ناحیه شرق بازداشت ، و موجب شد که دولت روم شرقی جان تازه‌ای بگیرد که تا چندین قرن جریان داشت .

عقب‌نشینی مسلمانان از مقابل فرانکها در سرزمین شهیدان نیز باعث گردید که اسلام از تسلط بر ملل غرب و شمال اروپا بازماند ، و آخرین نقطه پیروزی اسلام در غرب باشد .

زیرا « سرزمین شهیدان » واقع در خاک فرانسه بود که مسیحیت را نجات داد و بر ملل اروپا جنبش و زندگی تازه‌ای بخشید .

اما حادثه سوم یعنی فتح قسطنطنیه توسط ترکان عثمانی ، هر چند نمایشگر تفکر اولیه اسلام نبود ، و تأثیر چندانی در نشر دعوت اسلامی میان ملل اروپا نداشت ، مع الوصف نسبت به غرب و اروپای مسیحی ، شکل جدیدی از خطر اسلامی و عاملی برای برانگیختن خاطره جنگهای صلیبی ، و باعث اتحاد دول اروپا برای مقاومت در

برابر این قدرت جدید اسلام بود. اروپای مسیحی پیوسته این سیاست را دنبال کرد، تا اینکه دول اروپا امپراطوری عثمانی را از میان برد و نیرو و خطر آنرا از کار انداخت^۱، در بسیاری از پیشآمدها و موارد دیگر، این فکر کوبنده در تغییر سرنوشت اسلام و مسیحیت به نحو آشکاری دیده میشود.

مثلا در جنگ (زلاقه) نه فقط پیروزی مسلمانان، پیروزی اسپانیای مسلمان نبود، بلکه شکست اسلام در برابر مسیحیت و زنگ خطری برای روشن شدن آتش جنگهای صلیبی بود.

جنگهای صلیبی نیز شکل تازه و خطرناکی از این کشمکش دائمی میان شرق و غرب و اسلام و مسیحیت بود. زوال اسلام در اسپانیا و تمدن اسلامی اندلس نیز نه فقط برای اسپانیا يك حادثه نبود، بلکه مصیبتی برای تمام جهان اسلام بود.

فرض کنیم که اگر مسلمانان شهر رم را فتح می کردند و از کنار دیوار آن عقب نمی نشستند، مسیحیت چه سرنوشتی پیدا می کرد؟

آیا در آن صورت سپاهیان صلیبی قادر بودند دولت فاطمی مصر را شکست بدهند و در شرق استقرار یابند؟ اینجا است که باید دید در صورت تصرف «رم» و باقی ماندن مسلمانان در آنجا، اسلام و ملل اسلامی چه سرنوشتی پیدا میکردند؟!

این همان فکری است که ما اصرار داریم با انتخاب این «محذنه های تکان دهنده» در برخورد شرق و غرب و اسلام و مسیحیت، آنرا مجسم کنیم.

۱- تا جائیکه نه تنها کلیه متصرفات را از چنگ عثمانی ها دآورد و آنها را در محدوده ترکیه کنونی نگاه داشت، بلکه تمام شعارهای اسلامی آنرا تغییر داد و بالای مذهب اسلام و تغییر خطیر آنها، وارثان آن امپراطوری بزرگ و تمدن اسلامی را به تمام معنی غرب زده و بیگانه از شرق و اسلام نموده است (مترجم)

۲- ترجمه انگلیسی این کتاب در سال ۱۹۴۱ در شهر فرهنگی پاکستان (لاهور) بنام *Decisive-moments in The history of islam* منتشر شد و تاکنون (یعنی ۱۳۸۲هـ) چندبار چاپ شده است. ترجمه آن بزبان اردو نیز انتشار یافته است.

اینک بحمدالله این کتاب پراچ بزبان فارسی نیز منتشر می گردد و در دسترس فارسی زبانان قرار می گیرد (مترجم)

شکی نیست که ما نتوانسته‌ایم تمام آنچه را تاریخ اسلام در این خصوص برای ما باقی گذاشته است ، در این کتاب بیاوریم . زیرا موارد دیگری در تاریخ اسلام هست که همین آثار قاطع و تکان دهنده را دارد . هرچند از لحاظ خود حادثه و مدت آن بملاحظه اعصاری که این صحنه‌ها در آن پدید آمده است ، انگیزه‌های متفاوت دارد .

قاهره ربیع الثانی ۱۲۸۲ هـ

مطابق اگست ۱۹۶۲ م

محمد عبدالله عنان

www.ketab.ir